

Problemen bij het veldwerk*

door F. E. R. Derveld

De relatie onderzoeker—te onderzoeken groep en de problemen die uit deze relatie voortvloeien, zullen het onderwerp van dit artikel vormen.

Mijn leeronderzoek vond plaats in de periode september '68—maart '69, in een dorp, 25 km ten zuiden van Paramaribo gelegen, bewoond door twee Indianenstammen, Arwakken en Caraïeben. Een gemengd dorp dus.

Tijdens het leeronderzoek ben ik op een aantal problemen gestuit, die ik slechts ten koste van grote psychische spanningen te boven kon komen. Deze spanningen waren het gevolg van de gekozen methode, participerende observatie, die ik aanwendde in een mij (vooral in het begin van mijn werk) vijandig dorp. Ik ben van Creoolse origine en als zodanig van een andere etnische groep dan de Indianen van het dorp.

In dit hoofdstuk wil ik proberen aan te tonen, a) dat het voor een Creoolse onderzoeker zeer moeilijk is onderzoek te doen in deze samenleving, vanwege de lage sociale status die men hem toeschrijft, b) dat onder bepaalde omstandigheden voorwaarden geschapen kunnen worden, die het veldwerk vergemakkelijken, al is het zo dat deze voorwaarden op hun beurt weer morele vragen oproepen.

Dit artikel is in vier paragrafen verdeeld:

- 1 problemen voortvloeiend uit de structuur van de samenleving in zijn geheel;
- 2 problemen voortvloeiend uit de structuur en de cultuur van het dorp;
- 3 morele problemen;
- 4 mechanismen die het veldwerk helpen vergemakkelijken.

1 Problemen voortvloeiend uit de structuur van de samenleving in zijn geheel

1.1 De Surinaamse samenleving is pluraal¹ — Vooral in het begin van het veldwerk, werd ik geïdentificeerd met de creoolse bevolkingsgroep. De etnische groepen hebben in deze samenleving stereotiepe opvattingen over elkaar; bij de Indianen leven sterke negatieve stereotypen t.a.v. de Creolen. Zij menen dat de Creolen lelijk en luidruchtig zijn en als ingevoerde slaven vormen zij een minderwaardige groep tegenover hen, de autochtone bevolkingsgroep. Creolen, zo menen de Indianen van B-dorp, zijn er voortdurend op uit vrouwen lastig te vallen. Ook zijn zij ervan overtuigd dat de Creolen minachting hebben voor de Indianen en hun eigen groep bevoordelen boven anderen. Hoe sterk deze negatieve houding van de Indianen t.o.v. de Creolen is, kan met het volgende geïllustreerd worden.

Een oude vrouw was zeer hulpbehoevend. Haar kinderen ondersteunden haar. Ik

* Veel dank aan mevr. dr. S. W. De Groot, Prof. A. J. F. Köbben en Dr. P. Kloos, die een eerdere versie hebben willen lezen en commentarieren.

¹ A. N. J. den Hoilander e.a., *De plurale samenleving*, Meppel 1966; R. van Lier: *samenleving in een grensgebied*, Den Haag 1971; A. J. F. Köbben, Over het begrip 'plurale samenleving' in: *Mens en Maatschappij*, 1967, jrg. 42, pp. 47-51.

vroeg haar, waarom zij geen pogingen wilde aanwenden om steun te verkrijgen bij de Surinaamse Overheid.² Zij antwoordde: 'Mijn kinderen willen niet dat ik voedsel en geld van de negers aanneem.'

Kloos vermeldt in zijn boek, *The Maroni River Caribs of Surinam*: 'The Caribs are very race conscious. They despise the dark coloured Creoles and Bush Negroes and ...'³ Een zelfde verachting heb ik in B-dorp kunnen vaststellen van de zijde van de Arwakken.

In de beginperiode van het leeronderzoek, stuitte ik op veel tegenwerking of gebrek aan medewerking, als gevolg van de bovengenoemde negatieve stereotiepe opvattingen t.o.v. de Creolen.

Tijdens de oriënteringsreis langs enkele Indiaanse vestigingen, bracht ik een bezoek aan de kapitein van Grankreek.⁴ Deze bleek op de hoogte te zijn van het verblijf van andere onderzoekers in andere dorpen en sprak daar met de grootste lof over. Hij bleek echter niets voor het idee te voelen om een Creoolse onderzoeker voor veldwerk toe te laten in zijn dorp. Een desbetreffende vraag van de vergezellende antropoloog Van der Wal,⁵ verbaasde de man zeer, en hij keek daarbij erg zuinig. Na een aarzeling zei hij: 'Het zal niet gaan, maar ik zal het er met mijn basja's over hebben en het daarna in een vergadering met mijn mensen bepraten'. Bij een volgend bezoek aan deze kapitein, bleek dat hij geen dorpsvergadering over dit onderwerp had belegd en dat hij dit ook niet op een andere wijze met zijn dorpsgenoten had besproken. De man bleek duidelijk opgelucht na de mededeling dat het onderzoek in een ander dorp zou plaats vinden.

'Wat ben ik blij', zei hij letterlijk. Deze en andere uitlatingen ervoer ik als hoogst beledigend.

1.2 De politieke situatie — Tijdens het begin van het veldwerk, werd Suriname geregeerd door een coalitie, gevormd door de NPS (een overwegend Creoolse politieke partij), de Actiegroep (een Hindoestaanse politieke partij) en de SDP, Sociaal Democratische Partij, (een partij zonder duidelijke etnische basis).⁶ De B-dorpers zijn voor het merendeel SDP-ers en voelden zich bedrogen toen hun partijvoorzitter Findlay tot de regeringscoalitie toetgetreden was. 'Hij had ons zo gezegd dat we moesten zorgen dat de neger (Pengel) koste wat het kost

² De Surinaamse Overheid (Departement van Sociale Zaken) verleent steun in de vorm van voedselpakketten aan de behoeftige burgers. De sociale wetgeving verkeert nog in een voorbereidingsfase.

³ In de statushiërarchie van de beide groepen nemen de Creolen samen met de Boslandcreolen, de laagste plaats in.

⁴ Een dorp in het district Saramacca.

⁵ Stageverplichtingen (veldwerk) werden verricht onder supervisie van Van der Wal.

⁶ Zie P. Kloos pag. 241 e.v. in: *The maroni river Caribs of Surinam*, Assen. 1971.

niet meer op het politieke toneel verscheen. Wij gaven hem de stemmen en nu werkt hij met die neger samen'. (Findlay is een lichtgekleurde man).⁷

De algemene opinie was, dat zij nu onderdrukt werden door de negers en dat men hun sociale voorzieningen bewust onthield.

Vooral in het begin werd ik geassocieerd met de onderdrukkers. Bij mijn huisbezoeken kreeg ik stevast verhalen van uitbuiting in zeer scherpe en bijna vijandige bewoordingen te horen. Ik kon mij dan ook niet aan de indruk onttrekken dat men mij persoonlijk verantwoordelijk stelde voor de positie die de Indianen in sociaal-economisch opzicht innemen. In zeer agressieve⁸ bewoordingen vertelden zij mij: 'Pengel doet niets voor ons! Wij zijn de oudste bewoners van het land. De grond is ons ontnomen door de Creolen en Hindoeestanen; terwijl wij in feite de eigenaars van heel Amerika zijn, hebben we niet eens een goed stuk grond om wat op te planten'.

Een case: Donderdag 10-10-1968.

Een bezoek gebracht aan S. Zeer wantrouwig en koel ontvangen. S. kwam steeds weer op de binnenlandse politieke situatie terug en bracht mij in verband met de NPS en diens politiek.

'Er zijn heel kwaadaardige negers. Creolen zijn heel kwaadaardig. We leven hier in bittere armoede. Grond hebben we niet eens; dit alles hebben we aan de negers van de NPS te danken.

We hebben hier meer mensen gehad die zoals u zogenaamd voor studie kwamen. We hebben niets meer gehoord van al die mensen. Misschien zijn het ook spionnen van de NPS geweest' (S. suggereerde dat ook ik een spion zou zijn).

Dat deze houding van de B-dorpers van invloed was bij het verzamelen van bepaalde typen gegevens, hoeft nauwelijks enig betoog. Met name als het ging over hun politieke voorkeur, waren de dorpelingen zeer gesloten. (vnl. tijdens het begin van het veldwerk).

In dit verband wil ik erbij vermelden dat ik niet alle vergaderingen buiten het dorp kon bijwonen. De NPS organiseerde deze vergaderingen ter mobilisering⁹ van de Indianen. Voor dit doel had de NPS de totstandkoming van de SEP (de Surinaamse Eenheidspartij, een onderafdeling van de NPS) bevorderd.¹⁰ Heimelijk woonde ik een bijeenkomst van de SEP bij,¹¹ (heimelijk, omdat anders de nagestreefde identificatie met de B-dorpers in gevaar dreigde te komen en hun wantrouwen vergroot zou worden).

⁷ Zie noot 6.

⁸ De uitingen van agressie die zich hierbij openbaarden, verbaasden mij zeer; Het kwam mij voor dat de Indianen er behoefte aan hadden hun onbehagen op mij af te reageren.

⁹ Zie noot 6.

¹⁰ Zie noot 6.

¹¹ Zie noot 6.

Ook mijn gang naar Onverwacht, een Creolen-nederzetting en hoofdplaats van het district Para (waar B-dorp inligt) werd zeer argwanend bekeken door de dorpelingen. Dit niet alleen vanwege het feit dat het een Creolen-nederzetting betrof, maar ook omdat Onverwacht bekend stond als een bolwerk van de NPS. De ambtenaren die op het districtscommissariaat werkten, waren overwegend Creolen en bijna allen leden van de NPS.

Mijn bemoeienissen met de Indianen werden van de zijde van het Districts-bestuur met gemengde gevoelens bekeken en de ambtenaren stonden ons niet altijd te woord. Gegevens met betrekking tot de bevoegdheden van de kapitein van B-dorp en de aard van de steun die de ambtenaren aan hem verleenden bij politieke onenigheden en geschillen, zoals die zich in het verleden hadden voorgedaan, werden mij onthouden.¹² De ambtenaren bekeken mijn vragen kritisch en zwegen vaak, alsof de vragen die ik stelde afkomstig waren van een politieke tegenstander. Mijn materiaal vertoont dan ook enige leemten w.b. de hulp van de Overheidsambtenaren aan de kapitein van het dorp.¹³

2 Problemen voortvloeiend uit de structuur en de cultuur van het dorp

2.1 B-dorp heeft een gemengde bevolking d.w.z. er wonen leden van twee Indianenstammen, Arwakken en Caraïeben. Laatstgenoemden zijn het grootst in aantal in het dorp.

Het was een probleem om een woning te vinden voor de korte duur van het onderzoek. Veel pretenties kon ik niet hebben.

Een woning stond leeg bij een Arwakken-familie. Het feit dat ik dit huis huurde veroorzaakte meer roddel van de kant van de Car. dan van de Arw. Men verdacht mij van zeer vergaande emotionele relaties met een dochter van L., op wiens grond ik woonde. 'Wij dachten dat u voor de dochter van L. hier was', dit, ondanks het feit dat mijn komst en het doel ervan in een vergadering uiteengezet was.

Aanvankelijk kon ik moeilijk informatie verkrijgen van de Caraïeben, doordat zij mij met de Arwakken associeerden. De sociale structuur van het dorp is duidelijk de oorzaak van dit probleem. Ik was met andere woorden 'sociaal besmet'¹⁴ Deze besmetting 'verschafte me minder gemakkelijk toegang tot de Car. en legde me tevens aanwijsbare beperking op bij het verzamelen van gegevens, met dien verstande dat het soort materiaal en de kwaliteit van het

¹² Ik werd in mijn overtuiging versterkt dat er iets te verbergen viel. Dit was op zich al een informatie.

¹³ De hulp van de Overheidsambtenaren aan de kapitein bestond hieruit, dat zij hem tegen de wil van de dorpelingen in probeerden te handhaven als hoofd van het dorp.

¹⁴ Er wonen bijna tweemaal zoveel Car. als Arw. in het dorp.

¹⁵ Zie voor dit probleem o.a. C. Baks e.a. in: *Sociologische Gids*, 1965, jrg. 12 no. 3 pp. 167-174.

materiaal dat ik kreeg (mede) daardoor beïnvloed was.

Ik zei reeds dat de etnische groepen in de Surinaamse samenleving stereotype opvattingen over elkaar hebben. De Arw. in het dorp hebben negatieve opvattingen over de Car. (en omgekeerd). Deze opvattingen van de Arw. over de Car. zijn bij laatstgenoemden niet onbekend. Uit deze stereotype meningen (van de Arw. over de Car.) wil ik er één lichten, waarvan ik de zekerheid heb dat die veel en aanwijsbare invloed op mijn gegevens heeft uitgeoefend, vanwege mijn 'sociale besmetting'.

De Arwakken zijn van mening dat de Caraïeben 'wildten' zijn. Volgens hen hebben de Car. geen duidelijk gereguleerde gedragsnormen t.a.v. seksuele verhoudingen; ze zouden geen onderscheid maken met wie zij seksuele relaties onderhouden. Broers en zusters zouden seksuele gemeenschap hebben, maar ook vader en dochter, moeder en zoon. (Incestueuse verbintenissen komen naar het oordeel van de Arw. onder de Car. veelvuldig voor). Het is hier niet onze bedoeling om de oorzaken van deze opvatting tot in details te bespreken. Hier zij slechts opgemerkt dat de huwelijks-partnerkeuze van de Caraïeben de 'classificatorische cross cousin is (Zie uitgebreider P. Kloos, pag. 84 e.v.)¹⁶

De onbekendheid van de Arwakken met het functioneren van dit systeem heeft niet in onbelangrijke mate bijgedragen tot hun stereotype opvatting over de Car. (De Arwakken zijn in matrilineaire exogame lineages georganiseerd).

Pogingen om informatie over huwelijks- en verwantschapsrelaties te verkrijgen bij de Car. lokten onverwachte reacties uit; momenten van stilte, gevolgd door een vreemd gegiechel of de vraag 'waarom wil je dat weten'. Zelfs bij mensen, met wie een goede verstandhouding was opgebouwd, bleef de schroom bestaan over deze zaken te praten. Ik kon mij niet aan de indruk onttrekken dat de antwoorden opzettelijk vaag gehouden werden. Mijn materiaal vertoont met betrekking tot dit onderwerp nogal wat tekortkomingen.¹⁷

De relatie Arwak-Caraïeb is behalve om de 'sociale besmetting' die zij veroorzaakte om nog meer redenen van belang geweest.

De relatie van beide groepen in het dorp verschafte me bij de bestudering ervan waardevolle inzichten m.b.t. het belang van observatie, naast interview; eigen waarnemingen bleken in het dorp van eminent belang bij de bestudering van de wederzijdse attitudes van de leden van de twee stammen. Ik heb een discrepantie kunnen constateren tussen de verbaal geuite negatieve stereotypen en het actueel feitelijk gedrag van de dorpelingen. Mijn interesse in het dorp voor de wederzijdse attitudes van Arw. en Car. leerde mij dat observaties nodig zijn, wil men aan het gevaar ontkomen dat men statistisch bewerkbaar materiaal verzameld heeft, dat sociologisch irrelevant is.¹⁸

¹⁶ Zie ook Kloos; pag. 84 e.v.

¹⁷ Zie A. J. F. Köbben in: *Antropologists in the Field*, pag. 39.

¹⁸ Zie N. Elias, *The Established and the Outsiders*. London 1964, pp. 1-12.

Een case:

In mijn onderzoek naar de attitudes van de Arw. t.o.v. de Car. heb ik bijna alle volwassen Arw. geïnterviewd. Zo ook S. Op een vraag of zijn zoon of dochter met een Car. zou mogen trouwen, reageerde S. zeer heftig. 'Over mijn lijk. Deze mensen zijn ruw, net wilde dieren. Dit zal niet in mijn huis gebeuren. Ik moet ze er niet in hebben'.

Een week na dit gesprek vernam ik van de zuster van S. dat hij voornemens was samen met zijn zoon een Caraïbisch meisje voor hem (de zoon) ten huwelijk te vragen.

Mede ten gevolge van hun negatieve stereotypen over de seksuele relaties van de Car. oordelen de Arw. ongunstig over de gemengde verbintenissen tussen beide groepen. Toch vormen deze verbintenissen een belangrijk deel van alle relaties. De Arw. die een dergelijke verbintenis zijn aangegaan, conformeren in hun antwoorden aan de bij de overige Arw. heersende mening (over hun eigen verbintenis). De invloed van de opvattingen, zoals die gevormd zijn binnen deze configuratie (van Arw. en Car.) werkt door in de gegevens over het onderhavige onderwerp.²⁰

Een case:

J., een Arwakse woont temidden van de Caraïben en is getrouwd geweest met een Caraïeb (de man is overleden). Zij heeft veertien kinderen met de man samen gekregen, waarvan er dertien in het dorp wonen. Ze beklaagt zich over de levenswijze van de Car. (nichten en neven die een seksuele verhouding met elkaar hebben). Ze zegt het te betreuren dat haar kinderen temidden van de Car. zijn opgevoed. 'Het gemengd leven is niet goed, het gaat nooit goed. Het is een ander slag mensen. Ze zijn ruw. Als ik dit geweten had van te voren, was ik er niet aan begonnen'.

2.2 B-dorp kent trekarbeid — Dit betekent dat er gezinnen zijn waarvan de mannen 6 tot 8 weken buiten het dorp verblijven. Van een aantal gezinnen²¹ werkt de man in de bauxietmijnen en is overdag niet thuis. Het aantal mannen dat gedurende zes werkdagen van de week overdag in het dorp aanwezig is, is gering. Het gevolg hiervan was, dat ik bij mijn huisbezoeken vaak alleen vrouwen aantrof. Deze vrouwen waren zeer terughoudend; 'Creolen zijn altijd op andermans vrouwen uit'. Uit de reacties van de mannen op feesten en bij drankgelegenheden werd het mij duidelijk dat ook zij mijn bezoeken tijdens hun afwezigheid niet erg op prijs stelden.

Een case:

P. dronk²² in de winkel van het dorp. Ik had hem niet eerder ontmoet. 'Oh! ben jij de man die hier in het dorp huis aan huis loopt,' zei P. na onze eerste kennis-

¹⁹ Zie ook pag. 4.

²⁰ Zie noot 18.

²¹ Van de 89 huishoudens werkten 22 hoofden gedurende 6 tot 8 weken buiten het dorp.

²² De enige winkel van het dorp doet tevens dienst als kroeg.

making. 'Toen mijn vrouw mij vertelde dat jij hier rond loopt heb ik haar aangeraden naar mijn moeder te vluchten als jij er aankwam en ik op mijn werk was'.

Men verweet mij dat ik bij de bezoeken aan de huizen waar vrouwen alleen thuis waren, seksuele relaties met deze vrouwen wilde aanknopen, en dus met andere dan louter wetenschappelijke bedoelingen, huisbezoeken aflegde.

De dorpelingen werden openlijk agressief en met moeite gelukte het mij dan, hen tot andere gedachten te brengen. Soms kon ik slechts door tussenkomst van anderen openlijk geweld afwenden! Het heftigst waren de verwijten tijdens de verschillende masiro's²³ (gemeenschappelijke werkzaamheden, samenhangend met o.a. de landbouw- en gepaard gaande met veel drankgebruik) die, gezien de organisatie van de landbouwwerkzaamheden, in deze tijd van het jaar veelvuldig voorkwamen (September tot november).²⁴

Voorzichtigheid was geboden, wat betreft mijn bezoeken. Het betekende in dit geval dat ik niet op elk uur van de dag bij mijn informanten kon binnenstappen. Dit leidde tot vertraging van het veldwerk, vooral wanneer het ging om verzamelen van census gegevens.

2.3 Communicatieproblemen — Een klein gedeelte van de B-dorpers, met name de Caraïeben-vrouwen boven de 65 jaar verstaat en spreekt slechts Surinaams. Het was niet gemakkelijk met deze oudere dorpelingen te converseren. Dit is jammer, want zij waren bijvoorbeeld op de hoogte van de motieven die ten grondslag lagen aan de stichting van B.-dorp. Ook informatie over veranderde gebruiken en gewoonten, die zij konden beoordelen, kwamen verminkt over. Gesprekken met deze mensen moesten altijd via jongere verwanten lopen en meestal ging dat zeer moeizaam.

2.4 Heterogeniteit van het dorp — Behalve Arwakken en Caraïeben wonen in B-dorp ook nog enkele Creolen-gezinnen. Zij wonen niet op het terrein dat toegekend is aan de Indianen. Met deze gezinnen had ik geen contact. Sociologisch gezien stonden deze gezinnen buiten het dorp. Ik wilde hen echter in mijn census opnemen en hun houding t.o. de Caraïeben weten. Met dat doel voor ogen bracht ik hun een bezoek (aan het eind van mijn verblijf te B-dorp). Hun reactie was openlijk vijandig. Zij zagen mij veelvuldig de Indiaanse B-dorpers bezoeken en hoorden van geschenken die de Indianen van mij kregen. Zij waren afgunstig geworden en vonden dat, daar ik mij voor Indianen interesseerde, ik dat moest blijven doen en hen met rust moest laten. Slechts met moeite gelukte het mij heelhuids (in de letterlijke betekenis), maar onverrichterzake te ontkomen. Een trieste ervaring.

²³ Zie Kloos pp. 43-44.

²⁴ Zie noot 23.

2.5 — Het woonpatroon van hen die gemengde verbintenissen in het dorp zijn aangegaan, maakte het voor de betreffende moeilijk om vrijelijk te praten over de relatie Arwak-Caraieb.²⁵ De meeste Arw. die een dergelijk huwelijk hadden gesloten, hadden hun intrek genomen temidden van Caraieben-verwanten van de man (of vrouw).

Het kwam mij voor dat debetreffende Arw. op deze wijze ingekapseld werden. Het is begrijpelijk dat voor het interviewen van deze mensen de juiste tijd en plaats moesten worden uitgezocht.²⁶

Problemen voortvloeiend uit de cultuur van het dorp²⁷

2.6 — Veel tijd en moeite heb ik eraan gegeven om achter de stichtingsdatum van B-dorp te komen. Natuurlijk verwachtte ik niet een exacte datum van de Car., maar slechts een datum die bij benadering het vestigingsjaar zou kunnen helpen vastleggen. Kennis van de geschiedenis en interesse daarin, hebben de Car. niet. Kloos vertelt daarover: 'Shallow historical knowledge, lack of interest in history and differing opinions regarding recent events, are a consequence of the circumstance that history and statements about historical facts, have no function in Carib society'.²⁸ Ook hun kennis van de genealogie is gering (zie Kloos).

2.7 — In B-dorp trok een specifiek gedragspatroon van de zijde van de Arw. en de Car. mijn aandacht. (De Arw. gedroegen zich meer overeenkomstig dit patroon dan de Car.). Mijn informanten anticipeerden op het gedrag, waarvan zij veronderstelden, dat ik van hen verwachtte.²⁹ De antwoorden die ik kreeg uit interviews, vertoonden een schril contrast met de werkelijke gedragingen. Bewuste of onbewuste vervalsing van informaties trad op.³⁰

²⁵ Dit werkte tijdrovend.

²⁶ Zie ook N. Elias pp. 1-12. Het gevaar blijft bestaan, dat wanneer interview-gegevens gebruikt zouden worden zonder observatie en participatie, ik slechts die antwoorden zou krijgen, die gevormd zijn binnen de configuratie; antwoorden waarvan men denkt dat die de goedkeuring kunnen dragen van de leden van de configuratie.

²⁷ Het hoeft geen betoog, dat dit geen uitputtende behandeling is van alle problemen die voortspruiten uit de cultuur van de Indianen.

²⁸ Zie Kloos pag. 154-156.

²⁹ Mijn ervaringen werden bevestigd door mondelinge mededelingen van Kloos en Van der Wal. Zie ook E. Goffman: *The Presentation of the Self in everyday Life*, pp. 203-230. Eveneens A. J. F. Köbben in: *Anthropologists in the Field*, pag. 46.

³⁰ Men had mij verzekerd dat de hele familie 'surinaams' kon koken, zoals zij dat noemden. (Hiermee wordt bedoeld, koken op z'n creools, wat niet hetzelfde is als koken op z'n surinaams).

Een case:

Tijdens het begin van het veldwerk, was ik in de kost bij een Arwakken-familie. Ik had nog niet de nodige uitrusting om zelf mijn maaltijden te verzorgen.³¹ Bovendien werkte dit tijdbesparend.

De familie deed voorkomen of de oudere vrouw, een Arwakse van $\pm$ 60 jaar, de maaltijden verzorgde. De maaltijden werden op creoolse wijze bereid. Toen de dochters (beiden in Paramaribo opgevoed als kweekjes)³² mee naar een gemeenschappelijk werk waren (masiro) en ik daarna thuis kwam, vond ik een traditioneel Arwakken-maal, waar ik (nog) niet aan gewend was. De moeite waarmee ik het eten naar binnen kreeg en de duur (ongewoon lang) van de maaltijd, moest de familie wel zijn opgevallen, te oordelen naar de stille verlegenheid die deze maaltijd kenmerkte. Men deed voorkomen alsof men op het gebied van de kookkunst volkomen vercreoliseerd was. Aannemende dat ik dat in hen zou waarderen en ook van hen verwachtte, wendden zij voor dat ook de oude moeder creools kookte.

2.8 — Meer nog bij de Arw. dan bij de Car., trof ik een probleem aan, dat het vermelden waard is en dat ook van invloed is geweest op het winnen van informatie. De B-dorpers en in het bijzonder de Arw. schamen zich voor bepaalde aspecten van hun cultuur. Zij durfden niet vrijelijk te praten met mij over alle details van de kashirie-bereiding. Vanzelfsprekend hangt dit punt nauw samen met het voorgaande (zie 2.7). Misschien wendt men voor vercreoliseerd te zijn omdat men zich voor eigen culturele gebruiken schaamt (en omdat men dacht dat ik die gebruiken 'minderwaardig' vond).³³ Dit geldt vooral voor de kweekjes.

Case 1:

Ik woonde op de grond van een Arwakken-familie, met wie ik naar mijn overtuiging een goede relatie had opgebouwd. Ik hielp door mijn interesse bij tal van werk-

³¹ Ik had in het begin van het veldwerk geen uitrusting om zelfstandig voor mijn maaltijden te zorgen. Bovendien was ik ten tijde van het veldwerk ongetrouwd. Dit was een reden tot veel van mijn problemen met de B-dorpers. Het wantrouwen dat de dorpelingen koesterden tegenover mij m.b.t. hun vrouwen, moet mede in dit licht geïnterpreteerd worden (naast de vooroordelen die bij de Indianen leven m.b.t. de Creolen). Een bijkomende factor is, dat bijna alle volwassen mannen (boven de leeftijd van 21 jaar) getrouwd zijn.

³² Het instituut van 'kweekje', bestaat kort gezegd hieruit: De ouders (Indianen, Bosnegers, maar ook Creolen van de plantages) geven hun kinderen ter opvoeding aan gezinnen of echtparen in de hoofdstad. De kinderen, zo is de bedoeling, moeten in de gelegenheid gesteld worden om onderwijs te volgen.

De ouders geven een geringe vergoeding, hetzij in de vorm van geld, hetzij in de vorm van landbouwproducten. De kinderen verrichten huishoudelijke taken, maar het komt niet zelden voor dat zij misbruikt worden als huisbedienden.

Naar mijn weten is hier nooit een systematisch onderzoek naar gedaan.

Kweekjes, die terug keren naar het dorp, hebben een stuk creoolse levensstijl opgedaan; zij zijn meer vercreoliseerd dan de overige B-dorpers.

³³ Zie noot 29.

zaamheden en had belangstelling voor de kashirie-bereiding (zie Kloos pag. 42 e.v.). Bij deze bereiding maakt men gebruik van door mensen gekauwde cassavekoeken, die men in het geheel verwerkt. Ik wilde de gehele procedure nauwkeurig registreren en stelde vragen over hoe en wat precies gekauwd wordt. (Bij voorafgaande gelegenheden hield men dit gedeelte buiten mijn waarneming). Deze vragen brachten de familie duidelijk in verlegenheid. Een dochter van de familie die in de stad opgevoed was (kweekje),³⁴ merkte op: 'Dat doen wij hier niet, dat doen misschien de Caraïeben'. Zij waren duidelijk beschaamd en het duurde geruime³⁵ tijd, eer ik hen kon overtuigen dat ik hun drank niet vies vond. (Ik dronk er regelmatig van).

Case 2:

De Caraïeben reageerden minder geëmotioneerd, maar verzwegen mij eveneens de details van de kashirie-bereiding. Bij mijn bezoek aan een Caraïeben-familie, was I. de dochter (een kweekje) aanwezig. Mijn opmerking over het gebruik van gekauwde cassave-koeken, ontlokte bij haar de volgende uitspraak:

'Als we je vertellen hoe het precies gaat, vertel je in Holland hoe vies de Caraïeben hun kashirie bereiden'.

In dit licht moet men een uitspraak zien van een B-dorper met wie ik mijn werkzaamheden besprak (wat veldwerk betekende etc.). 'Meneer als u het niet nodig had voor uw studie, was u niet tussen ons armzalige Indianen komen wonen'. Dit staat natuurlijk in nauw verband met het oordeel van andere groeperingen in de Surinaamse samenleving over de cultuur van de Indianen. Doorgaans heeft men in Suriname een negatief oordeel over de 'Indiaan'³⁶ met name de kashirie-bereiding wordt met afschuw besproken in Creoolse kringen. (Ik vermoed dat de oorzaak van de schaamtegevoelens van deze Arwakken, nauw verband houdt met de bij Creolen heersende opvatting over de kashirie-bereiding. Men is in B-dorp goed op de hoogte van het feit dat de Creolen de drank onhygienisch vinden en men verwachtte ook van ons een dergelijke opvatting.

2.9 — In B-dorp waren een vijftal mannen van wie men zei dat zij shamanen waren.³⁷ Ik trachtte in contact te komen met de meest bekende van hen. Er had echter onder leiding van deze man, een paar maanden voor mijn komst in het dorp, een 'mislukte seance' plaats gevonden, met dodelijke afloop. Zijn terughoudendheid was begrijpelijk, immers het geheel was aan de Politie mede-

³⁴ Mondelinge mededeling van Van der Wal.

³⁵ Zie noot 32.

³⁶ De Indianen ondervinden dat Creolen hun van lage status vinden, maar dat neemt niet weg dat zij, de Indianen, de Creolen van lage status kunnen vinden.

³⁷ Zie Kloos pag. 209 e.v. In het dorp zelf heb ik voldoende materiaal kunnen verzamelen over de shamanen en hun praktijken. Hier zij slechts vermeld dat de 'shamanen van het dorp sommige gewoonten en gebruiken van de creoolse 'obia-man' hebben overgenomen. Ik hoop dit materiaal ergens anders te gebruiken.

gedeeld als 'een ongeluk tijdens een huisbrandje'.³⁸ Gedurende lange tijd was de man te angstig om over dit instituut met mij van gedachte te wisselen.

2.10 — De Surinaamse taal bevat enkele gezegdes en uitdrukkingen die voor de Indianen niet al te vleidend zijn en die bij (ondoordacht) gebruik onnodig kwetsend en storend kunnen werken voor een goede relatie met de Indianen. In mijn enthousiasme bezigde ik een dergelijke uitdrukking, om van mijn instemming blijk te geven. (De gebezigde uitdrukking wordt gebruikt als overtreffende trap, ter aanduiding van de mate waarin iemand om iets geeft. 'Van iets houden als de Indiaan van de drank'). Er viel een stilte en ik moest tekst en uitleg geven.

3 Morele problemen

3.1 — De nagestreefde identificatie met de Indiaanse bevolkingsgroep maakte het noodzakelijk, associatie met personen uit andere groepen — voor zover ze naar de opvattingen van de B-dorpers niet in (hoog) aanzien stonden — te vermijden. Dit nu vormde gedurende de tijd van het leeronderzoek in B-dorp, een bron van spanningen voor mij.

B-dorp ligt op 25 km van Paramaribo en het dorp is van daaruit makkelijk bereikbaar. Creolen kwamen regelmatig naar het dorp. Arbeiders (eveneens Creolen) in dienst van de Overheid, werkten in het dorp aan de verbetering van de wegen.

De houding van de niet B-dorpers t.o. de Indianen is negatief te noemen, wat o.a. tot uitdrukking komt in de wijze van aanspreken. Zij worden 'Ingie' genoemd, en dit heeft een zeer denigrerende klank.³⁹

De Creolen die naar het dorp kwamen, vonden mij niet alleen curieus, zij wilden weten wat ik deed en zochten nader contact. Zij meenden dat ik deel uitmaakte van hun groep en wilden mij als zodanig benaderen. Ik zag mij geplaatst voor een dilemma. Enerzijds werd, zo voelde ik, een beroep op mij gedaan eenvoudig menselijk contact te onderhouden met een groep waartoe ik behoor, anderzijds nemen de Creolen in de ogen van de B-dorpers een lage sociale status in. (zij zien hen bovendien als politieke onderdrukkers, NPS-ers). Contact met deze mensen zou er toe kunnen leiden dat ik nog sterker geïdentificeerd werd met deze groep, hetgeen mijn werk zou kunnen schaden. Het is deze laatste overweging die mij er toe bracht zoveel mogelijk contact

³⁸ De Arwakken-informanten deden niet zonder enig leedvermaak het verhaal van de 'mislukte piaai-seance' aan mij. Een Caraïeb-informant gaf het voorval aarzeland toe.

³⁹ Het woord 'Ingie' heeft een neutrale betekenis, maar de intonatie en de sociale betekenis (in de Surinaamse samenleving en vooral bij de Creolen) die het verkrijgt, wanneer het door Creolen gebruikt wordt, verleent aan het woord een denigrerende bijbetekenis.

met leden uit de eigen groep te mijden.

3.2 — Mijn associaties met Europeanen had gunstige reacties bij de dorpelingen opgewekt.

De claim dat mijn werk gefinancierd werd door een Nederlandse wetenschappelijke instelling, werd hierdoor meer geloofwaardig, terwijl als gevolg van de tijdelijke hogere sociale status, de bevolking mededeelzamer werd. Ik vond het daarom raadzaam, mij zoveel mogelijk te associëren met Europese touristen, terwijl ik regelmatig de antropoloog Van der Wal verzocht met mij door het dorp te gaan. Ik verzuimde ook niet een Amsterdamse collega, die toevallig tezelfdertijd in Suriname aanwezig was, om medewerking te vragen.

Pieter S. kwam te B-dorp. Ik nam hem mee voor een wandeling door het dorp. Doorgaans waren de B-dorpers zeer achterdochtig als het ging om gegevens m.b.t. hun kindertal etc. (census gegevens). Het viel mij op hoe gemakkelijk zij nu informatie hieromtrent gaven. Ongevraagd haalde I., die tijdens vorige bezoeken moeilijk aan de praat te krijgen was, zijn familieboek te voorschijn.⁴⁰

Dit alles geschiedde om het leeronderzoek succesvol te doen verlopen, gezien de kosten en belangen die met het veldwerk gemoeid waren, maar het leidde tot een groeiend onbehagen in de veldwerksituatie. Immers, van mij werd niet zozeer gevraagd mij te identificeren met de te onderzoeken groep, maar te distancieren tot een graad waarop dit alles als moreel onaanvaardbaar werd ervaren. (Moreel onaanvaardbaar, want de motieven waarom de B-dorpers de Creolen meden, waren o.m. van racistische aard).

Achteraf kan ik proberen met het begrip 'status incongruentie' een gedeeltelijke verklaring te geven.⁴¹ In de literatuur is veel aandacht besteed aan dit verschijnsel. Berting en Galtung geven bijvoorbeeld een overzicht van verschillende wijzen van benadering van het verschijnsel en de onderzoeksresultaten.⁴² Berting definieert status congruentie als de mate waarin een individu

⁴⁰ Een familieboek geeft ook de overleden kinderen op. Dit is van belang, wil men het sterftcijfer te weten komen.

⁴¹ Het is het vermelden waard, dat de dorpelingen eveneens geen raad wisten met mij in het begin van het veldwerk. Een deel van de dorpelingen had reeds eerder onderzoekers ontmoet. Zij waren Europeanen. In het dorp zelf werkte een Amerikaan. Hij bestudeerde de Arwakken-taal.

Het creool-zijn van de veldwerker werkte verwarrend en zij konden mij zo snel niet plaatsen binnen hun statushiërarchie. Dit kwam o.a. tot uiting in de verschillende wijzen waarop zij mij aanspraken. Tijdens één gesprek werd ik achtereenvolgens met U, jij of meneer aangesproken door dezelfde persoon, terwijl het gesprek daartoe geen aanleiding gaf.

⁴² Zie ook R. Kroes, *Conflict en radicalisme*. Uitg. Boom en Zoon te Meppel, 1972, pag. 14 e.v.

gelijkwaardige posities inneemt in de relevante statushiërarchieën van een groep of maatschappij (status incongruentie is dan het innemen van ongelijkwaardige posities op de relevante statushiërarchieën).⁴³

1 — De rangpositie die een individu inneemt op een status-dimensie, reguleert voor een gedeelte de verwachtingen van hemzelf en de verwachtingen die anderen van hem hebben.

2 — Deze verwachtingen en de mate waarin zij vervuld worden, beheersen gedeeltelijk het beeld dat het individu van zichzelf heeft.

3 — Als een individu een hoge rangpositie bezet op een status-dimensie en een lage op een andere, zullen de verwachtingen (die van de zijde van het individu en die welke anderen van hem koesteren) die gemobiliseerd worden, conflicteren.

4 — Men kan proberen het conflict op te lossen, door de lage rang in overeenstemming te brengen met de hoge rangpositie (door mobiliteit).⁴⁴

Als student aan de Universiteit van Amsterdam, geniet ik een relatief hoge status binnen de Surinaamse samenleving. Ook onderhoud ik goede relaties met collega's aan de Universiteit, wat tot uiting komt in de collegiale houding van sommigen van hen tijdens het veldwerk.⁴⁵ Dit brengt met zich mee, dat de verwachtingen die en het beeld dat ik van mijzelf heb, mede door dit aspect bepaald worden.

Deze verwachtingen en het beeld dat ik van mijzelf heb, verschiden van die welke de B-dorpers van mij hadden. (De Creolen als groep nemen een zeer lage plaats in op de statushiërarchie van de dorpingen).

De verwachtingen van de zijde van mij en van de zijde van de dorpingen, conflicteerden. Ik probeerde het conflict op te lossen door mij te associëren met de Europese bevolkingsgroep ter plaatse, een vorm van mobiliteit in de ogen van de B-dorpers. Ik trachtte mij niets aan te trekken van de in Suriname heersende opvatting over de statuspositie van de Creool in het algemeen, door voorkoming van associatie met de in Paramaribo wonende Creolen.

Mijn probleem bestond hieruit, dat vragen m.b.t. het moreel toelaatbare mij kwelden. 'Hoever moest ik gaan, ten behoeve van sociaal-wetenschappelijk onderzoek met het mijden van eigen groep en het tijdelijk identificeren met de Europese bevolkingsgroep?'⁴⁶ Plastischer gezegd: 'Moest ik in de huid van

⁴³ Zie J. Berting, *Sociologische Gids*, 1965, pag. 2-18. Zie ook E. F. Jackson, 'Status Consistency and Systems of Stress' in: *A.S.R.*, 1962, pag. 469-480.

⁴⁴ In mijn geval, associatie met Europese veldwerkers.

⁴⁵ Het veldwerk is geschied onder supervisie van de heer A. van der Wal. Hij was bereid veelvuldig met mij door het dorp te trekken.

⁴⁶ Het komt mij voor dat dit op zichzelf voor een willekeurige creoolse onderzoeker geen probleem hoeft te zijn. Men kan er gewoon van uitgaan dat men, om onderzoek te doen, aan de vereisten die de samenleving stelt moet proberen te voldoen. Dit houdt mede in dat een sociaal-wetenschappelijk onderzoeker een hoge

een Europeaan kruipen om veldwerk te doen?'.

Het viel mij dan ook moeilijk om (in de woorden van Kloos) in gesprekken waar de racistische trekken van de B-dorpers tot uiting kwamen, 'te handelen als een weerhaan'.⁴⁷ Mijn Creool-zijn maakte mij dit onmogelijk en in zulke situaties gaf ik blijk van andere opvattingen. In die gevallen trad ik in discussie en liet de rol van Creool prevaleren. Vooral in een later stadium van het leeronderzoek — mijn betrokkenheid bij dit onderwerp, het racisme, was te groot — gaf ik uiting aan mijn (andere) opvattingen.

4 Mechanismen die het veldwerk vergemakkelijkten

4.1 — Een van de mechanismen die het veldwerk hielp vergemakkelijken was de tijdelijke associatie met de Europeanen (zie boven).

Een aantal mechanismen van zowel structurele als culturele aard, maakten het mij mogelijk om van beide groepen (Arwakken én Caraïeben), materiaal te verkrijgen.

4.2 *De solidariteitstactiek* — Aanvankelijk had ik een 'objectief-neutrale houding' aangenomen. Ik beperkte mij tot het luisteren naar de klachten en verwijten over reële en vermeende onrechten, de B-dorpers aangedaan, en trachtte zoveel mogelijk te observeren wat ik van belang vond. Deze houding kon ik niet lang volhouden; de B-dorpers wilden weten wat zij aan mij hadden. Mijn ervaring was, dat die houding de mensen schuw en weinig spraakzaam maakte. De B-dorpers voelden zich in vele opzichten tekort gedaan. Zij kampten met o.a. grondgebrek; op dit punt kon ik met hen meegaan, evenals met hun eis voor een betere drinkwater-distributie voor hun dorp.

Mijn pogingen om associatie met de stadsbevolking te minimaliseren, moet mede in dit licht worden gezien. Ook het daadwerkelijk bijspringen van de onderzoeker in financiële zin (waar dat duidelijk nodig was) moet naast overwegingen van menselijke aard, gedeeltelijk toegeschreven worden aan deze tactiek. (De onderzoeker was immers relatief gezien in een betere financiële positie, dan vele B-dorpers).

De solidariteitstactiek ging echter niet zover, dat ik de vele racistische getinte praatjes ondersteunde.⁴⁸

status dient te hebben, naar de opvatting van de dorpelingen. In hun opvattingen zijn de Europeanen toebedeeld met een hoge sociale status.

Wanneer ik in de gelegenheid ben om te ervaren hoe verschillend de behandeling is, die mijn collega's kregen, dan ontstaat het probleem.

⁴⁷ Kloos kreeg vaak racistische toespelingen m.b.t. de Creolen te horen. Kloos, een Europeaan, met een hoge sociale status, had daar kennelijk geen moeite mee. Hij handelde in zijn eigen woorden 'als een weerhaan'. Zie Kloos 'Role-conflicts in Social Field Work' in: *Current Anthropologist*, 1969, jrg. 10, pag. 509-511.

⁴⁸ Zie noot 47.

4.3 Wederkerigheid — Het systeem van uitwisseling van diensten en goederen tussen beide groepen B-dorpers en mij, was eveneens een middel ter verkrijging van informatie.

(a) Bij de Arwakken was het systeem van wederkerigheid niet sterk ontwikkeld. Dit was de mening van Van der Wal, die eveneens veldwerk verrichtte bij de Arwakken. Hij had eerder ook veldwerk gedaan, in India, en als zodanig viel hem het verschil tussen de beide volkeren m.b.t. het systeem van wederkerigheid op. Er was echter toch een zekere mate van gestructureerd geven en nemen aanwezig.

Case 1:

W., een Arwak, lag te Paramaribo in het ziekenhuis. Zijn vrouw wilde hem regelmatig bezoeken. Haar financiële positie liet dat niet toe. Zij riep mij tijdens één van mijn dagelijkse huisbezoeken bij zich en vroeg mij wat geld te leen, hetgeen ik haar gaf. De volgende dag riep zij mij (ik was niet van plan de familie die dag te bezoeken) en gaf mij eieren en cassave. Later werd deze familie een waardevolle informatiebron.

Case 2:

S. kwam 's avonds langs. Hij had al ettelijke malen naar mij gevraagd. De vader van zijn vrouw was er ernstig aan toe en zou opgenomen worden in een ziekenhuis. De vrouw van S. wilde naar haar vader gaan, maar kon, zoals S. dat uitdrukte, niet met lege handen aankomen. S. vroeg mij geld te leen en kreeg dat ook. (een zelfs voor mij niet onaanzienlijk bedrag). Blij en opgelucht ging S. weg. De volgende avond kwam hij een 'praatje maken'. Omdat hij wist dat ik geïnteresseerd was in o.a. shamanisme, begon hij uit eigen beweging hierover te vertellen. Dat deed hij gedurende lange tijd. Over de 'lening' werd echter niet meer gesproken. S. werd een zeer waardevolle informant. Maar het op deze wijze uitgeleende geld kreeg ik niet meer terug.

(b) Ook bij de Caraïeben kreeg ik door de werking van dit systeem, betere contacten en informatie.

Case 3:

Een oude vrouw, voor wie ik tabak placht mee te nemen, maakte een aantal kruiken voor mij. Zij vertelde over 'oude gewoonten' en was een zeer bruikbare informante.

4.4 Mijn intermediaire positie — (a) Vanwege de wederzijdse negatieve houding die de beide groepen jegens elkaar koesterden, waren de onderlinge contacten niet van dien aard dat er een geregelde uitwisseling van goederen en diensten op basis van wederkerigheid bestond.

De Caraïeben wisten dat ik bij de Arwakken inwoonde en dat ik overal in het dorp bij de Arwakken kwam. De Caraïeben kenden de opvattingen van de Arwakken over hen. Zij gebruikten mij als intermediair om aan sommige zaken te komen.

Case 1:

Een Caraïbisch meisje had haar eerste menstruatie en diende bij het houden van rituelen, een week na de eerste dag van haar menstruatie, 'mieren te krijgen' (als onderdeel van die rituelen). De moeder van het meisje had geprobeerd de voor het ritueel vereiste soort mieren bij de Caraïeben in het dorp te vinden, wat haar niet gelukt was. In de winkel van het dorp sprak zij mij aan en vroeg: 'U komt bij de Arwakken, kun u niet wat mieren voor mij vragen? U moet niet zeggen dat ze voor mij bestemd zijn!'⁴⁹

Dit voorval gaf mij niet alleen inzicht in de verhouding van de beide groepen onderling (evenals 5.3), maar stelde mij ook in staat onopvallende detail-kwesties, samenhangende met de mierenproef, ter sprake te brengen.

(b) De Arwakken gebruikten mij voor dezelfde doeleinden als de Caraïeben.

Case 2:

Li vlocht manden en had voor dat doel draden van een bepaalde sisalplant nodig. De Arwakken in het dorp bezaten de draden niet. 'Als u bij de Caraïeben komt, moet u maar wat van die draden voor mij kopen. Die mensen hebben ze altijd.'

Case 3:

Lenie wilde kashirie bereiden.⁵⁰ Haar ontbrak de daartoe benodigde kleurstof, die uit een bepaalde wortelknol gewonnen wordt.⁵¹ In het dorp telen de Arwakken die in geringe mate en komen altijd tekort. Lenie zei tegen ons: 'Je komt altijd bij de Kallifido's (scheldnaam voor de Caraïeben), kun je niet wat caramero (kleurstof) voor me meenemen? Niet zeggen dat het voor ons is'.

4.5 — Het feit dat ik reeds een geringe kennis had van bepaalde restricties die de seksuele relaties tussen man en vrouw reguleren, maakte mijn informanten minder zwijgzaam m.b.t. het verschaffen van inlichtingen hieromtrent, terwijl een zekere schroom van mijn kant mij belemmerde om alle detailpunten van deze zaken te bespreken.⁵²

4.6 — Mijn bereidheid om aan allerhande werkzaamheden deel te nemen, zoals aan de masiro's,⁵³ stelde mij in staat en was zelfs een vereiste om niet alleen goodwill te kweken, maar om op adequate wijze te participeren en te obser-

⁴⁹ Zie Kloos pag. 74 e.v., voor een meer gedetailleerde beschrijving van de mierenproef.

⁵⁰ Zie Kloos pag. 42 e.v., voor de beschrijving van de kashiriebereiding.

⁵¹ Om kashirie een bepaalde kleur te geven, gebruikt men een bepaalde wortelknol. Zie Kloos pag. 42.

⁵² Ook al waren de dorpelingen gewend aan mijn vragen over hun gebruiken en culturele uitingen. Voor een al te nadrukkelijke belangstelling voor zaken, de seksuele relaties betreffende, moest ik zeer op mijn hoede zijn; immers een ongetrouwde Creool, die belangstelling toont voor deze zaken, kon allicht wantrouwen wekken.

⁵³ Zie voor een uitgebreide beschrijving van een masiro (Kloos: masilo), Kloos pag. 43.

veren. Vooral tussen de Arwakken leverde dit mij waardevolle informatie op. De masiro's zijn gemeenschappelijke werkzaamheden, waarbij veel kashirie wordt geschonken. Daarna wordt vaak gemeenschappelijk gegeten en weer kashirie gedronken. Nadat de enkele Caraïeban die deelgenomen hebben aan de masiro, vertrokken zijn, worden de verhalen over de daden van de Arwakken-held Iorubudi in de strijd tegen de Caraïeban verteld. Ook de vooroordelen van de Arwakken jegens de Caraïeban worden bij deze gelegenheid geuit.

4.7 Het optreden van de onderzoeker — Door mijn duidelijke bereidheid om aan allerlei dorps- en gezinsactiviteiten mee te doen, naast mijn wens om te komen tot menselijke contacten, lokte mijn optreden reacties van allerlei aard uit, waaronder ook sympathiegevoelens. De personen die op deze wijze gemotiveerd werden, waren veelal waardevolle informanten.

Case:

Ik was aanwezig bij een mierenfeest van een meisje (dat haar eerste menstruatie had). Op het feest waren o.m. de vaders moeder van het meisje en A. de pleegmoeder van de vaders moeder en tevens de oudste vrouw van het dorp, aanwezig. Deze oude vrouw danste met het meisje. Zij was duidelijk onder invloed. Ik kreeg ook drank. De oude vrouw greep mij bij de arm en nam mij tussen haar en de vaders moeder van het meisje in. Wij dansten. Na afloop zei ze tegen de omringende verwanten: 'Jullie moeten deze negerjongen geen kwaad doen, want het is mijn kleinzoon'.

Van toen af bestond een zeer goede relatie tussen A. en mij, hetgeen van belang was, daar zij de oudste bewoonster van het dorp was en een groot deel van de B-dorpers van haar afstamde. Toen ik een bezoek aan haar bracht en haar niet in haar huis aantrof, ging een van haar kleindochters haar zoeken. 'Oma, je kleinzoon vraagt naar je'.

Zij was zeer bezorgd over mijn gezondheid en bij een verkoudheid haalde zij kruiden en maakte een drank voor mij. Zo serieus vatte zij de relatie op dat zij, toen zij naar een dodenfeest ging (afleggen van de rouw) in een ver afgelegen dorp, mij wilde meenemen. 'Ik wilde je meenemen naar het dorp W. en dan zou ik daar een vrouw voor je zoeken'. Ook verzorgde zij de kashirie van het afscheidsfeest, ter afsluiting van het leeronderzoek. A. omgordde mij met mooie schouderdoeken en danste met mij. Zij vervaardigde voor mij goed doorbakken aardewerken potten.

Samenvatting en conclusie

Wanneer ik een conclusie probeer te formuleren op grond van de ervaringen uit het veldwerk, dan is dat, dat ik overtuigd ben geworden van het belang van *participerende observatie*, als methode ter bestudering van kleine gemeenschappen, ondanks de fysieke en psychische eisen die deze aan de onder-

zoeker stelt.

Het verschil tussen 'wet en werkelijkheid', om in woorden van Kōbben te spreken,⁵⁴ is zonder eigen observaties niet te onderkennen.

Een tweede voordeel dat het veldwerk mij bood, was de mogelijkheid om te ondervinden en te observeren, hoe een samenleving er toe overgaat een betrekkelijk onbekend individu te tolereren na een korte periode van confrontatie. (Het is natuurlijk niet precies af te bakenen wanneer de periode van confrontatie geëindigd is; veeleer is het een vloeiend proces. In mijn veldwerkperiode is dit een tijd van ongeveer drie maanden geweest. Daarna werd de stemming tegenover mij merkbaar vriendelijker. De tijd van september tot Kerstmis '68 beschouw ik als mijn confrontatieperiode).

Een samenleving kan bij monde van de woordvoerders eenvoudigweg weigeren een antropoloog toe te laten.⁵⁵ Wanneer men echter een veldwerker toestemming verleent zich te vestigen, doet zich meteen een confrontatie voor tussen de 'configuratie' en de veldwerker.⁵⁶

1 — De relatie tussen de groepen onderling in de samenleving en de reële of vermeende relatie tussen de antropoloog en deze groepen, wordt bij deze confrontatie een factor van betekenis. Vermeend, omdat de perceptie van de leden van de configuratie van betekenis is, en deze hoeft niet in overeenstemming te zijn met de werkelijke (feitelijke) relatie. De te onderzoeken configuratie functioneert binnen een groter geheel en is via allerlei banden verbonden aan dit geheel. De leden van de configuratie kunnen van mening zijn dat zij economisch uitgebuit of politiek onderdrukt worden door de samenleving waar zij deel van uitmaken. Van de veldwerker zal verwacht worden dat hij zijn denkbeelden in overeenstemming brengt met die welke binnen de configuratie heersen.

2 — De leden van de verschillende groepen binnen de totale samenleving, hebben stereotype opvattingen over elkaar. Dit is zeker het geval in raciaal gesegmenteerde samenlevingen. Zij ordenen de groepen naar een bepaalde ideologie. In raciaal gesegmenteerde samenlevingen berust dit stratificatiesysteem op een raciale ideologie. Van de antropoloog zal worden verwacht dat hij zijn instemming betuigt met de aan deze stratificatie ten grondslag liggende ideologie. De antropoloog wordt zelf ook aan de hand van dit systeem ingedeeld en gestratificeerd.

3 — De configuratie kan zelf ook ethnisch of anderszins⁵⁷ gestratificeerd zijn

⁵⁴ Zie A. J. F. Kōbben, 'wet en werkelijkheid' in: *Van primitieven tot medeburger*, Assen 1964, pp. 103-206.

⁵⁵ Zie pag. 362.

⁵⁶ Deze confrontatie begon, toen ik de eerste contacten met de dorpingen probeerde te leggen. Zie pag. 362.

⁵⁷ Zie b.v. een Indiase kaste-maatschappij (vgl. de problemen van C. Baks e.a. In:

Van de veldwerker wordt verwacht dat hij rekening zal houden met de heersende ideeën over deze stratificatie.

4 — In zijn contacten binnen de configuratie moet hij bereid zijn diensten en hulp te verlenen; materiele en immateriele hulp.

5 — Hij moet bereid en in staat zijn beloningen te geven en gunsten te verlenen.

6 — Hij moet blijk geven de normen en waarden van de configuratie sympathiek te vinden en in voorkomende gevallen dienovereenkomstig te handelen.⁵⁸

Samengevat:⁵⁹

1 — Convergentie van denkbeelden van de zijde van de antropoloog met de politieke en economische opvattingen van de configuratie.

2 — De ideologie inzake het stratificatiesysteem van de samenleving, waar de configuratie deel van is, aanvaarden.⁶⁰

3 — De ideologie inzake de sociale structuur van de configuratie aanvaarden.

4 — Diensten en hulpverlening.

5 — Beloning en gunstverlening.

6 — Sympathie betonen voor de cultuur en in voorkomende gevallen blijk geven van aangepastheid.

In de korte periode van confrontatie worden in zijn contacten met leden van de configuratie, de punten aan de veldwerker, als 'eisenpakket' aangeboden.

Hiertegenover staat, dat de antropoloog zelf met een aantal wensen en verlangens de configuratie betreedt. Deze zijn onder te brengen in een zestal punten:⁶¹

1 — hij wil binnen de configuratie getolereerd worden (om er zich te vestigen),

2 — hij wil voor zijn fysieke welzijn op de configuratie kunnen rekenen,

3 — voor intermenselijke contacten (interacties) is hij op de configuratie aangewezen (dit is essentieel voor zijn werk),

4 — hij heeft de leden nodig voor tekst en uitleg (als informanten),

5 — hij bezit de wil om het veldwerk tot een goed einde te brengen (hij is positief gemotiveerd),

6 — voor zijn emotionele behoeften kan hij afhankelijk zijn van de leden van de configuratie.⁶²

Sociologische Gids, 1965, jrg. 12, pp. 167-174).

Zie ook: Berreman, *Behind many Masks*. Monograph, 1962, number 4 (Society for applied Anthropology).

⁵⁸ Zie hiervoor uitgebreider: W. H. Goodenough, *Cooperation in Change*, New York, 1963, pp. 377 e.v.

⁵⁹ Bij de samenvatting moet men eveneens de bovenstaande punten 1 t/m 6 in gedachte houden.

⁶⁰ Het kan een racistische ideologie of een op religieuze basis gefundeerde ideologie zijn (b.v. het kaste systeem).

⁶¹ Natuurlijk zijn deze punten niet bedoeld als een uitputtende beschrijving van het eisenpakket van de antropoloog (socioloog).

Ik ga er van uit dat de beide partijen hun wensen en verlangens ('eisenpakketten') ingewilligd willen zien en dat er een uitwisselingsproces optreedt, totdat er een min of meer reciproke relatie van enigszins stabiele aard is ontstaan. Er doet zich een bijzonderheid voor, waardoor dit verbaal model verwarrend dreigt te worden; de leden van de configuratie verlangen van de antropoloog, dat hij de ideologie van het stratificatiesysteem overneemt en tegelijkertijd wordt hij met hetzelfde systeem en de daaraan ten grondslag liggende ideologie, ingedeeld (zie punt 2). Vanzelfsprekend houdt het niet in, dat de antropoloog het met deze indeling eens hoeft te zijn). Als de configuratie hem heeft ingedeeld binnen haar stratificatiesysteem, dan heeft dit gevolgen voor het uitwisselingsproces. Wanneer de veldwerker toestemming verkrijgt om zich te vestigen, kunnen zich bij de ontstane confrontatie twee mogelijkheden voordoen:

a de antropoloog krijgt een hoge status, of

b de antropoloog krijgt een lage status toegeschreven.

ad a) Een hoge sociale status betekent, dat de configuratie waarbinnen de antropoloog veldwerk wil verrichten, bij afweging van de punten 1 t/m 6, hem in staat acht aan deze eisen redelijk te zullen voldoen. (In het bijzonder de punten 1, 2, 4 en 5).

ad b) Een lage sociale status betekent dat de veldwerker, bij afweging van de door de configuratie gestelde eisen, niet in staat geacht wordt om aan deze eisen in redelijke mate tegemoet te zullen komen. (In het bijzonder de punten 1, 2, 4 en 5).

Bij de uitwisselingsprocessen van eisen en verlangens die intreden tijdens de korte periode van confrontatie, is deze antropoloog in het nadeel, in die zin dat hij met een wensenpakket komt, terwijl hij in mindere mate dan de antropoloog met een hoge status de eisen en wensen van de configuratie zal kunnen honoreren. (indien wij sociale status hier definiëren als de mogelijkheid die een bepaalde positie en het daaraan gekoppelde aanzien bieden, om bepaalde aanspraken (eisen) te honoreren).

Als we nu de mogelijkheid die een bepaalde positie biedt om bepaalde aanspraken te honoreren, hier 'macht' noemen,⁶³ dan is het misschien mogelijk om te spreken van een machtsaldo van de zijde van de antropoloog met een hoge sociale status m.b.t. de configuratie.⁶⁴ De socioloog met een lage sociale status heeft in deze redenering een machtstekort. (geringere machtskansen). Het spreekt vanzelf dat niet alle punten (1 t/m 6) dezelfde waardering hoe-

⁶² W. H. Goodenough besteedt aan dit probleem enig aandacht in: *Cooperation in change*, New York 1963, pp. 401-406.

⁶³ Ook status is een relationeel begrip.

⁶⁴ De status-positie van iemand wordt bereikt door een afwegingsprocedure, waarbij een verschillend gewicht wordt toegekend aan de afzonderlijke determinanten.

ven te krijgen bij de beoordeling van de antropoloog.⁶⁵ Ook hoeft het niet zo te zijn dat alle leden van de configuratie er een zelfde waarderingsscala op na houden ten aanzien van bovengenoemde punten.⁶⁶

Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben, wanneer het tot een uitwisselingsproces komt, wat een hoge sociale status aan voordelen biedt boven een lage.⁶⁷ (Het is natuurlijk geen absoluut maar een relatief verschil). Theoretisch is het mogelijk een continuum te construeren met aan de ene kant een configuratie, waar de antropoloog geen enkele status geniet en aan de andere kant één, waar de antropoloog een optimale status geniet.

Een moeilijkheid hierbij is, dat de eisen 1 t/m 6 niet alleen tegelijk aan de antropoloog voorgeschoteld worden, maar over een tijdsperiode (confrontatieperiode). Dat is de periode waar binnen de antropoloog met een lage sociale status het door de configuratie aan hem toebedeelde machtsstekort kan aflossen, door middelen te realiseren om b.v. aan de punten 1, 2, 4 en 5, maar ook 6 tegemoet te komen.

De problemen en mogelijkheden die daarbij opdoemen zijn onderwerp geweest van dit hoofdstuk. Het is stellig mogelijk om dit geheel verder uit te werken. Maar het is mijn bedoeling geweest om mijn ervaring bij het veldwerk in dit kader te plaatsen en te ordenen. Het is een kleine moeite om de problemen die ik ontmoette te zien als die van een socioloog met een lage sociale status, die pogingen doet om het zo ontstane machtsstekort op te heffen. Het materiaal dat op deze wijze verkregen is (door de pogingen om de status wat op te vijzelen) geeft tevens een inzicht in de sociale structuur en de cultuur van de configuratie.

⁶⁵ Vanzelfsprekend bestaat er dan een differentiatie van toekenning van gewicht aan de verschillende statusdeterminanten, door de verschillende strata van de configuratie.

⁶⁶ Dit is natuurlijk alleen zinvol wanneer de persoon van de veldwerker als de constante factor wordt beschouwd.

⁶⁷ Köbben bespreekt de moeilijkheden die verbonden zijn aan een hoge sociale status; hij wijst erop dat een hoge sociale status eveneens schadelijk kan zijn voor een onderzoeker. A. J. F. Köbben in: *The anthropologists in the field*, pag. 43.